

Федосова Олена Валеріївна

*Харківський національний університет внутрішніх справ,
головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем
протидії злочинності, кандидат юридичних наук, старший науковий
співробітник*

ЩОДО ПОДОЛАННЯ ПРОТИДІЇ ВИЯВЛЕННЮ І РОЗСЛІДУВАННЮ КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Останнім часом підрозділи Національної поліції все частіше стикаються з цілеспрямованою, заздалегідь спланованою протидією виявленню і розслідуванню корисливо-насильницьких злочинів, зокрема вчинених неповнолітніми. Незважаючи на те, що проблему протидії розслідуванню злочинів не можна назвати новою, однак сьогодні, у зв'язку з ускладненням криміногенної ситуації в Україні, вона набула досить гострого соціального значення.

Дослідженню особливостей протидії розслідуванню приділялася певна увага фахівцями з криміналістики, кримінального процесу, кримінології та теорії оперативно-розшукової діяльності. Цю проблему розглядали у своїх наукових роботах О.В. Александренко, О.М. Бандурка, Р.С. Белкін, В. Д. Берназ, А. Ф. Волобуєв, О.Г. Кальман, В.П. Корж, М.В. Корнієнко, О.М. Литвинов, І. А. Ніколайчук, І. М. Осика, М. А. Погорецький, В.Д. Пчолкін, Р. Л. Степанюк, В. В. Трухачов, В. М. Цимбалюк, В. В. Шендрик, В. Ю. Шепітько, Р. М. Шехавцов, О. Ю. Шостко, Б. В. Щур, О. О. Юхно та ін. Науковцями зроблено значний внесок у дослідження поняття, сутності та форм протидії розслідуванню злочинів. Теоретична і практична значущість проведених досліджень є безсумнівною. Однак, вивчення тільки сутності протидії розслідуванню є недостатнім для обрання необхідного рівня тактичного

арсеналу криміналістичних, оперативно-розшукових та кримінальних процесуальних засобів діяльності працівниками правоохоронних органів.

До теперішнього часу сформувався досить широкий спектр неоднозначних, різних за обсягом і змістом визначень протидії розслідуванню злочинів, що свідчить про продовження процесу її теоретичного осмислення. Однак зі змінами криміногенної обстановки в державі та реформуванням кримінального процесуального законодавства постала потреба у новому методологічному підході в дослідженні цієї проблеми, який би дозволив удосконалити тактичні основи усунення та подолання такої протидії підрозділами Національної поліції України.

Аналіз проведених досліджень свідчить, що серед науковців існують різні погляди щодо визначення протидії розслідуванню, класифікації форм та прийомів протидії, а також відповідних засобів їх нейтралізації та подолання. Пояснюється це, на нашу думку, розбіжностями не тільки в поглядах учених на протидію, але й у розумінні способів її здійснення, особливо на етапі досудового розслідування.

На думку певної групи науковців, для слідчої практики найбільше значення мають класифікації форм протидії розслідуванню окремих видів злочинів. Так, при розслідуванні злочинів, що вчинюються організованими групами, В. П. Корж пропонує виділяти протидію розслідуванню конкретного провадження та протидію діяльності правоохоронних органів у цілому. За визначенням вченої, протидія розслідуванню конкретного кримінального провадження може виражатися у формі застосування способів приховування злочинів – інсценування, утаювання, знищення, маскування, фальсифікації, і в застосуванні способів ухилення від притягнення до кримінальної відповідальності – вплив на слідчого, оперативних працівників, експертів (підкуп, шантаж), вплив на доказову базу (підкуп свідків, застосування до них психічного й фізичного впливу) [1, с. 253].

Заслужують уваги результати проведеного Б. В. Щуром анкетування оперативних та слідчих працівників МВС України, які свідчать про те, що практичні працівники у більшості випадків вірно розуміють сутність протидії розслідуванню. На поставлене запитання: «Як Ви розумієте термін «протидія розслідуванню»?» – були отримані такі відповіді: протиправна діяльність зацікавлених осіб (зазначили 24% опитаних); діяльність і поведінка певних осіб щодо приховування злочинів (12%); діяльність, спрямована на перешкоджання розслідуванню (36%); вид цілеспрямованої активності суб'єктів злочину (2%); спосіб (форма) перешкоджання реальному чи потенційному розслідуванню (26%). Враховуючи це вважаємо за необхідне погодитись з думкою Б. В. Щура, що за своєю сутністю протидія може бути визначена як діяльність зацікавлених осіб, спрямована на перешкоджання виявленню та розслідуванню злочинів за допомогою створення перешкод на шляху встановлення істини у кримінальному провадженні [2, с. 129–133].

Серед найбільш поширених форм протидії виявленню та розслідуванню корисливо-насильницьких злочинів, зокрема тих, що вчиняються неповнолітніми, слід виділити:

- підкуп, залякування та інший вплив на потерпілого і свідків, щоб змусити їх відмовитися чи змінити показання;
- установа нелегальних каналів зв'язку з заарештованими для узгодження лінії поведінки;
- наймання висококваліфікованих адвокатів;
- переховування підозрюваних за межами держави;
- приховування, знищення слідів, зброї та засобів злочинної діяльності;
- симуляція захворювань;
- тиск через засоби масової інформації шляхом використання помилок, допущених на стадії досудового розслідування;

- цілеспрямована дискредитація оперативних і слідчих працівників Національної поліції;

- спроби вербування співробітників поліції під погрозою використання проти них компрометуючих матеріалів;

- підкуп слідчих, співробітників прокуратури та суду.

Маючи в своєму розпорядженні знання про конкретні прийоми протидії, слідчий може виявити нові невідомі раніше епізоди злочинної діяльності та осіб, які їх вчинили, перешкодити виробленню єдиної лінії поведінки злочинців; запобігти обмові осіб, які не брали участі у вчиненні злочину, здійснити пошук джерел інформації і, зокрема, встановленню невідомих раніше потерпілих і свідків; диференціювати роль кожного обвинуваченого і підозрюваного, визначивши лідера злочинної групи, підбурювача, а також обставин, що пом'якшують або обтяжують відповідальність кожного з них; з'ясувати причини та умови, що сприяли вчиненню злочинів.

Враховуючи викладене, до числа спеціальних заходів нейтралізації протидії необхідно виділити наступні:

- вміле використання оперативної інформації стосовно задумів злочинної групи неповнолітніх з протидії слідству, щодо передбачуваних дій її членів у цьому напрямку;

- активне і продумане використання в ході контактів із затриманими членами злочинних груп ефекту раптовості і розроблених для цієї ситуації тактичних прийомів;

- проведення в разі потреби тактичних операцій щодо захисту свідків і потерпілих від тиску на них злочинців, організація їх безпеки;

- використання телевізійних та інших інформаційних засобів в режимі відео-конференції, що виключають безпосередній контакт свідків і потерпілих з підозрюваними і обвинуваченими, при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій (допит, огляд, пред'явлення на впізнання і т. ін.);

– проведення негласних слідчих (розшукових) дій з виявлення і нейтралізації осіб, які сприяють витоку інформації спрямованої на дезорієнтацію злочинців щодо намірів працівників поліції;

– проведення оперативних комбінацій з метою введення в злочинне середовище дезінформації, що дозволяє зашифрувати справжні джерела інформації, що надходить, а також створення ситуації підозри і недовіри між учасниками злочинної групи неповнолітніх;

– відсторонення слідчих і оперативних працівників, відносно яких є підозра у неформальних зв'язках з членами злочинних груп, від розслідування і передача кримінального провадження слідчим іншого територіального слідчого підрозділу і т. ін.

Перелічені способи і прийоми нейтралізації кримінальної протидії, їх значущість для теорії і практики виявлення і розслідування корисливо-насильницьких злочинів не викликають сумніву, оскільки забезпечують реалізацію кримінальної процесуальної функції. Виходячи з викладеного протидію кримінального середовища варто визначати як систему взаємозв'язаних і взаємообумовлених прийомів кримінального впливу, застосування яких у певній послідовності й різних комбінаціях спрямована на ухилення винних від кримінальної відповідальності або пом'якшення відповідальності шляхом нейтралізації діяльності правоохоронних органів щодо виявлення і розслідування злочинів, а також перешкодження діяльності суду щодо здійснення правосуддя.

Список використаної літератури:

1. Корж В.П. Методика расследования экономических преступлений, совершаемых организованными группами, преступными организациями. Руководство для следователей: Научно-практическое пособие. – Х., 2002. – С. 253.

2. Щур Б. В. Протидія розслідуванню в механізмі організованої злочинної діяльності // Вісник Львів. ін-ту внутрішніх справ: Збірник / Гол. ред. В. Л. Ортинський. – Львів: Львів. ін-т внутр. справ при НАВС України. – Вип. 1. – 2004. – С. 129–133.